

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

εἰς τὸν μακαρίτην ἀρχιμανδρίτην
τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων
κυρ Νεόφυτον

αγίου Μιχαήλ Χωνιάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν

ελεύθερη απόδοση στα νέα ελληνικά
αρχιμ. Μιχαήλ Χαρ. Σταθάκης
03.07.2026

1. Ο Σολομών λέει κάπου ότι, όταν επαινούν έναν δίκαιο, οι λαοί χαίρονται. Το εγκώμιο όμως που προσφέρουμε σήμερα στον δίκαιο άνδρα που κείτεται μπροστά μας δεν πρόκειται, πιστεύω, να χαροποιήσει ούτε όσους το ακούν ούτε εμένα που το εκφωνώ. Θα γεμίσει, αντίθετα, κάθε καρδιά με λύπη, θα σκοτεινιάσει τα πρόσωπα και θα φέρει φανερό πένθος και δάκρυα.

2. Δεν το λέω επειδή σκοπεύω να μετατρέψω τον λόγο σε οδυρμό, να θρηνήσω ασυγκράτητα ή να παρασύρω κι εσάς σε έναν κοινό θρήνο. Κανείς ας μην το νομίζει. Ο άνθρωπος που κείτεται εδώ δεν είναι άξιος θρήνου — και λιγότερο απ' όλους θα ταίριαζε να τον θρηνώ εγώ. Είναι άξιος μακαρισμού για την άγια ζωή και την οσιακή του τελευταία. Ωστόσο, καθώς θα θυμηθούμε και θα απαριθμήσουμε όσο μπορούμε τις αρετές του, θα συνειδητοποιήσουμε τι άνθρωπο χάσαμε και τι ανεκτίμητο καλό στερήθηκε η Αθήνα. Κι έτσι ο λόγος θα αγγίξει με οξύτερο κεντρί μια πληγή που μένει ακόμη ανοιχτή σε όλους. «Ο δίκαιος, όταν πεθαίνει, αφήνει πίσω του μεταμέλεια· η απώλεια των ασεβών, αντίθετα, προκαλεί χαρά». Έτσι το αντιλαμβάνομαι και δεν γίνεται, αφού το αντιλήφθηκα, να μην το εκφράσω.

3. Καθώς ετοιμάζομαι να μιλήσω για τις αρετές του, δεν μπορώ να συκρατήσω τα δάκρυά μου. Η θλίψη σκεπάζει σαν σύννεφο την καρδιά μου και τα δάκρυα ξεσπούν ορμητικά, εντονότερα ακόμη από εκείνα του Ιωσήφ για τον Ιακώβ και του συμπονετικού Ιερεμιά για τον θουμαστό Ιωσία. Ούτε

εσείς δυσκολεύεστε να καταλάβετε τη φωτιά που καίει μέσα μου. Τη φανερώνει, σαν καπνός που προδίδει την πυρκαγιά, κάθε στεναγμός που ανεβαίνει από τα σωθικά μου, όσο κι αν προσπαθώ να τον πνίξω για να μη λυγίσω περισσότερο απ' όσο αρμόζει.

4. Πατέρα, πατέρα! Μου έρχονται στα χείλη τα λόγια του Ελισσαίου προς τον Ηλία την ώρα της ανάληψής του: «Άρμα του νέου Ισραήλ και ιππέα του, πώς αρπάχτηκες τόσο ξαφνικά, αναστατώνοντας και συνταράσσοντας τις ψυχές μας; Ποιο πύρινο τέθριππο σε χώρισε από εμάς; Πώς βρέθηκες όχι απλώς να ανεβαίνεις προς τον ουρανό, αλλά να περνάς αμέσως μέσα από αυτόν, χωρίς να προειδοποιήσεις κανέναν και χωρίς να μας αφήσεις ούτε μια υπόσχεση από τη χάρη του Πνεύματος που κατοικούσε μέσα σου; Δεν ζητούσαμε διπλό ούτε καν ολόκληρο μερίδιο· θα μας ακούσε και η ελάχιστη σταγόνα». Μας άφησες μόνο το σώμα σου, μια σάρκα σχεδόν δίχως σάρκα, που η άκακη και ξένη προς κάθε διπροσωπία ψυχή σου φορούσε σαν ελαφριά προβιά. Και την απέβαλες ακόμη ευκολότερα απ' όσο ο Ηλίας άφησε πίσω του τη μηλωτή του.

5. Δεν με εξέπληξε τόσο το ότι πέταξες τόσο εύκολα από κοντά μας. Σε γνώριζα από παλιά ελεύθερο από κάθε δεσμό, χωρίς να σε βαραίνει το σώμα. Κατοικούσες μέσα του σαν προσωρινός ξένος, απρόσβλητος από τη γοητεία της ύλης και αδιάφορος για τις απολαύσεις του κόσμου. Ήσουν πάντοτε έτοιμος για την αναχώρηση, σαν πουλί που ετοιμάζεται να πετάξει και έχει ήδη ανοίξει τα φτερά του. Αυτό που με παραξενεύει είναι άλλο: εσύ, που είχες την αποστολική αγάπη στα σπλάχνα σου, γιατί δεν ακολούθησες και σε αυτό το παράδειγμα του Παύλου; Γιατί, πριν φύγεις για να ενωθείς με τον Χριστό, δεν προτίμησες να παραμείνεις ακόμη λίγο στη σάρκα, ώστε να σωθούν περισσότεροι; Σε όλα τα άλλα ήσουν γενναίος: έπαιρνες τον κίνδυνο επάνω σου και έτρεχες πρόθυμα εκεί όπου, ακόμη και με κίνδυνο της ζωής σου, μπορούσε να σωθεί μια ψυχή.

6. Πώς λοιπόν, εσύ που τόσο αγαπούσες τους ανθρώπους, προτίμησες την αναχώρηση από μια μακρύτερη παραμονή, τόσο ωφέλιμη για όλους εμάς; Μήπως το σώμα σου, ο υπηρέτης και σύνδουλός σου, είχε εξαντληθεί από τους κόπους και δεν μπορούσε πια να σε υπηρετεί; Όχι. Τα μάτια σου, σαν

του Μωυσή, δεν είχαν θαμπώσει ούτε η όρασή σου είχε εξασθενήσει. Τα χείλη σου έμεναν ανέπαφα, όπως και τα δικά του. Είμαι βέβαιος ότι, ακόμη κι αν έφτανες τα χρόνια του, οι αισθήσεις σου θα διατηρούνταν το ίδιο ακμαίες: θα διάβαζες χωρίς κόπο τα ιερά κείμενα και, όποτε χρειαζόταν, θα μιλούσες για τα πνευματικά. Άλλωστε, τι έβγαινε ποτέ από το στόμα σου που να μην ήταν πνευματικό; Πόση χάρη είχε χυθεί στα χείλη σου, όπως λέει ο προφητικός λόγος!

7. Ούτε τα γόνατά σου είχαν λυγίσει από τα χρόνια ούτε είχες πάψει να βαδίζεις. Ήσουν ακόμη τόσο δυνατός, ώστε, όταν πήγαινες στον οίκο της προσευχής, το βάδισμά σου ξεπερνούσε κάθε ανθρώπινη προσδοκία. Όσοι έβλεπαν έναν τόσο ηλικιωμένο άνθρωπο να περπατά με τέτοια ζωηράδα νόμιζαν ότι έβλεπαν μια παροιμία να παίρνει σάρκα και οστά: θα προκαλούσες ακόμη και χωλούς σε αγώνα δρόμου. Πώς, λοιπόν, ενώ το σώμα σου εξακολουθούσε να υπηρετεί τόσο καλά το έργο σου, η ψυχή που το χρησιμοποιούσε με τόση σοφία το εγκατέλειψε και έπαψε να στολίζει τη ζωή μας;

8. Αλλά βλέπετε, αγαπητοί μου, πώς η μνήμη του και ο πόνος του χωρισμού με απομακρύνουν από το εγκώμιο και με ξαναρίχνουν στον θρήνο. Το ίδιο, νομίζω, συμβαίνει και στις δικές σας ψυχές. Δεν είπα λοιπόν χωρίς λόγο από την αρχή ότι η σημερινή ομιλία δεν θα μας έφερνε χαρά. Πρέπει όμως να συγκρατήσουμε τη συγκίνηση και να ανοιχτούμε στο απέραντο πέλαγος των αρετών του. Με τον έπαινο αυτόν θα του προσφέρουμε τον επιτάφιο στολισμό που του αρμόζει ταυτόχρονα, θα κερδίσουμε κι εμείς κάτι πολύτιμο: την πεποίθηση ότι η αρετή δεν είναι ακατόρθωτη για τους ανθρώπους της εποχής μας. Δεν πρέπει να παραιτούμαστε πριν ακόμη προσπαθήσουμε, θεωρώντας πως ανήκε μόνο στους ανθρώπους του παρελθόντος, των οποίων ακούμε τη δόξα. Από απροθυμία να κοπιάσουμε έχουμε βολικά μοιράσει τους ρόλους: στους παλαιούς δώσαμε την τέλεια αρετή και στους εαυτούς μας κρατήσαμε την κακία.

9. Η ζωή αυτού του μακαριστού άνδρα είναι η πιο καθαρή διάψευση. Όπως πριν από λίγο καιρό την είδαμε να ξεδιπλώνεται μπροστά μας, έτσι τώρα θα την καταγράψουμε. Και θα πάψουμε επιτέλους να θεωρούμε την

αρετή αποκλειστική κληρονομιά των παλαιότερων και την κακία φυσικό γνώρισμα της δικής μας γενιάς, σαν να πρόκειται για δύο διαφορετικά είδη ανθρώπων. Εκείνο που κάνει κάποιον καλό ή κακό δεν είναι η εποχή στην οποία γεννήθηκε, αλλά η ελεύθερη προαίρεση του πνεύματός του.

10. Στην περίπτωση του δεν χρειάζεται να απορήσουμε πώς από τα άχυρα και την καλαμιιά βγήκε εκλεκτός σπόρος, πώς από τον κορμό και τα κλαδιά ενός δέντρου γεννήθηκε γλυκός καρπός ή πώς μέσα στο όστρακο σχηματίστηκε το μαργαριτάρι. Όποιος θέλει να επαινέσει έναν άνθρωπο συνηθίζει να αντλεί μέρος του εγκωμίου και από την πατρίδα και την καταγωγή του. Για να το κάνουμε όμως εδώ, θα έπρεπε να συντάξουμε ολόκληρους νέους Παναθηναϊκούς λόγους... θα έπρεπε να γραφτούν ολόκληροι νέοι Παναθηναϊκοί λόγοι. Εδώ όμως τα πράγματα αντιστρέφονται: δεν είναι εκείνος που αντλεί δόξα από την Αθήνα, αλλά η Αθήνα που δικαιούται να καυχιέται για το εξαιρετο τέκνο της. Πριν ακόμη μάθει να ξεχωρίζει το καλό από το κακό, αρνιόταν ήδη την κακία του κόσμου και διάλεγε το αγαθό. Είχε την καθαρότητα του πρώτου Αδάμ πριν από τη γεύση του απαγορευμένου καρπού και ακολουθούσε το πρότυπο του δεύτερου ανθρώπου. Από παιδί αφιερώθηκε στον Θεό, που συγκεντρώνει τους μοναχικούς ανθρώπους σε κοινή κατοικία, πλάθει μία προς μία τις καρδιές μας, τις αναπλάθει με τη μοναχική απλότητα και αγαπά τον άδολο Ιακώβ πριν ακόμη γεννηθεί.

11. Η ψυχή του ήταν σαν άγραφος πίνακας, σαν κερι που δεν είχε δεχθεί κανένα αποτύπωμα, σαν πλάκα που δεν είχε ακόμη χαραχθεί. Την παρέδωσε ολόκληρη, μαζί με τον νου του, στο Πνεύμα, τον γρήγορο και σοφό γραφέα. Δεν είχαν προλάβει να χαραχθούν επάνω της τα σημάδια των ανθρώπινων παθών, ώστε να χρειάζεται πρώτα να σβηστούν οι κακές εντυπώσεις και ύστερα να προετοιμαστεί για τις καλύτερες. Το αγαθό, που από τη φύση του είναι ίσιο και αληθινό, βρήκε την ψυχή του καθαρή από κάθε κακό και χάραξε μέσα της κάθε ενάρετο ήθος. Η αγαθότητα ρίζωσε τόσο βαθιά και ανεξίτηλα, ώστε η καλοσύνη που καλλιεργήθηκε με τη συνήθεια έγινε τελικά δεύτερη φύση του — όπως θα φανεί καθαρότερα στη συνέχεια.

12. Για τους αγώνες της αρετής που άρχισε στο σεμνό ασκητικό σχολείο μόλις στα εννέα του χρόνια, ας μιλήσουν κι εκείνοι που γυμνάστηκαν μαζί του και μπορούν να συμπληρώσουν τον λόγο μου. Από την πρώτη στιγμή ήταν ένα παιδί με φρόνηση ώριμου άνδρα: η ακεραιότητά του δεν είχε τίποτε από παιδική κουταμάρα, αλλά ούτε και η ωριμότητα του νου του, που ξεπερνούσε την ηλικία του, απειλούσε να μετατρέψει την άδολη απλότητά του σε επιτήδεια εξυπνάδα. Ασκήθηκε δίπλα στους πιο προχωρημένους και, από τα νεανικά του χρόνια, έδινε ολοφάνερα σημάδια της τελειότητας που θα αποκτούσε στα γηρατειά. Απέναντι στους δασκάλους του ήταν σαν απογαλακτισμένο παιδί που στρέφεται με εμπιστοσύνη στη μητέρα του. Ό,τι κι αν του ζητούσαν, όποτε κι αν το ζητούσαν, το εκτελούσε αμέσως: ο λόγος τους δεν προλάβαινε να ειπωθεί και είχε ήδη γίνει πράξη.

13. Η ταχύτητά του δεν ήταν βιασύνη που γεννά λάθη. Ήταν πιο γρήγορος από τους προσεκτικούς και πιο προσεκτικός από τους γρήγορους: εκτελούσε κάθε διακονία και με τη μεγαλύτερη ταχύτητα και με απόλυτη ασφάλεια. Αρκούσε ένα νεύμα των δασκάλων του και κινούνταν σαν όργανο που το κατευθύνει άλλος. Υπηρετούσε τη θέλησή τους χωρίς να προβάλλει τη δική του, σαν ήμερο υποζύγιο, έχοντας ως πρότυπα τον Δαβίδ, που είπε ότι έγινε σαν κτήνος ενώπιον του Θεού, και τον Ιησού, που υπάκουσε στον Πατέρα μέχρι θανάτου.

14. Πάνω στην υπακοή, το θεμέλιο κάθε αρετής, οικοδόμησε ολόκληρη την ασκητική του ζωή: ακτημοσύνη, νηστεία, αγρυπνία, νήψη της ψυχής, νέκρωση της σάρκας, κάθαρση του πνεύματος. Η ψαλμωδία του ήταν τόσο συνετή όσο και μελωδική: η προσευχή του τον οδηγούσε σε θεία έκσταση και τον απομάκρυνε από τα πρόσκαιρα. Κήπος όλων αυτών των αγαθών ήταν η ταπείνωση και περίφραγμά τους η απλότητα. Όπως ο Ωκεανός περιβάλλει κυκλικά την ασπίδα του Αχιλλέα και περικλείει τις περίτεχνες παραστάσεις της, έτσι η απλότητα περιέβαλλε κάθε έργο και κάθε επιδίωξή του. Η, ακόμη καλύτερα, όπως σε ένα γλύκισμα με μέλι όλα τα συστατικά διαποτίζονται από τη γλυκύτητά του, έτσι και όλες οι επιμέρους αρετές του ήταν ποτισμένες από την ακακία.

15. Είχε αποφασίσει να ενώσει την πράξη με τη θεωρία — έναν συνδυασμό εξαιρετικά σπάνιο. Οι περισσότεροι που ακολούθησαν τον φιλοσοφικό βίο αφοσιώθηκαν στη μία και παραμέλησαν την άλλη· ελάχιστοι κατόρθωσαν, με τη βοήθεια του Θεού, να υπηρετήσουν και τις δύο. Εκείνος εργαζόταν τόσο ακατάπαυστα, ώστε έδινε την εντύπωση πως δεν του απέμενε ούτε στιγμή για τα βιβλία. Κι όμως, κυρίως τη νύχτα, μελετούσε με τέτοια αφοσίωση, σαν να μην είχε καμία άλλη πρακτική μέριμνα. Η δύναμη της ψυχής του και η ακόρεστη αγάπη του για το καλό τον έκαναν να διαβάξει αδιάκοπα και επίμονα, ώσπου σχεδόν ολόκληρη η θεόπνευστη Γραφή είχε μεταγραφεί στη μνήμη του. Απάγγελλε από στήθους μεγάλα χωρία των ιερών κειμένων και τα συνέδεε μεταξύ τους με μεγαλύτερη άνεση από ανθρώπους που τα διάβαζαν μπροστά τους από μικρά βιβλία.

16. Έμοιαζε έτσι με τον γραμματέα του Ευαγγελίου που έχει μαθητεύσει στη βασιλεία των ουρανών και βγάζει από τον θησαυρό του καινούργια και παλαιά. Το στόμα του μιλούσε από το περίσσειμα της καρδιάς. Είτε συζητούσε για σοβαρά είτε για απλά πράγματα, ο λόγος του ήταν πάντοτε υφασμένος με φράσεις της Παλαιάς και της Καινής Γραφής, χωρίς να χάνει την ηθική αφέλεια και την παιδική απλότητα που χαρακτήριζαν τον γέροντα. Στη φωνή του ακούγαμε ζωντανή εκείνη τη ροή που ο ποιητής ονόμασε γλυκύτερη από μέλι. Και στη γλώσσα του αναγνωρίζαμε το «μέλι και γάλα» των Ασμάτων του Σολομώντα: μέλι ήταν η πλούσια διδασκαλία, συλλεγμένη με κόπο από τα λιβάδια των Γραφών και δουλεμένη σαν κηρήθρα· γάλα ήταν το απλό, παιδικό ήθος, κατάλληλο για εκείνους στους οποίους ο ουράνιος Πατέρας αποκαλύπτει όσα κρύβει από τους σοφούς και τους συνετούς. Σαν αληθινό παιδί του Θεού, πόθησε, όπως λέει ο κορυφαίος Πέτρος, το άδολο πνευματικό γάλα.

17. Έτσι ανατράφηκε και ωρίμασε μέσα στη φιλοσοφία, προχωρώντας όχι μόνο σε ηλικία αλλά, ακόμη περισσότερο, στις αναβάσεις της ψυχής, ώσπου έφτασε «σε άνδρα τέλειο, στο μέτρο της ηλικίας του πληρώματος του Χριστού». Στην πράξη και τη θεωρία πρόσθεσε τότε μια τρίτη ανάβαση: μια απολύτως καθαρή ιεροσύνη, που τον έφερνε αληθινά κοντά στον Θεό και ολοκλήρωνε τον ποθητό σκοπό και των δύο. Ακολούθησε έτσι το παράδειγμα

των μεγάλων ασκητών, του Ευθυμίου και του Σάββα, και όλων όσοι επισφράγισαν την τελείωση του ασκητικού βίου με το ιερό αξίωμα της ιεροσύνης.

18. Έχοντας συγκεντρώσει μέσα του κάθε αρετή και έχοντας φτάσει στην αληθινή ευγένεια του ανθρώπου που δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού, ζούσε με καθαρή συνείδηση και εσωτερική χαρά. Η γλυκιά ελπίδα — η τροφός των γηρατειών, όπως λέει ο Πίνδαρος — συνόδευε και αναζωογονούσε την καρδιά του. Ποδούσε τον θάνατο όχι ως τέλος αλλά ως επιστροφή στην πραγματική πατρίδα. Γι' αυτό κατοικούσε στη γη σαν περαστικός, ξένος προς τον κόσμο και ελάχιστα δεμένος με την παρούσα ζωή. Ο Θεός όμως προετοίμαζε κρυφά διαφορετική πορεία: έδινε σε μια τόσο μεγάλη αρετή έργο αντάξιο της και, ταυτόχρονα, επέτρεπε σε περισσότερους ανθρώπους να ωφεληθούν από τους καρπούς της για μεγαλύτερο διάστημα. Έτσι λειτουργούν από παλιά οι νόμοι της ύψιστης Πρόνοιας.

19. Και ποιοι είναι αυτοί οι νόμοι; Σε κάθε γενιά, όπως λένε οι ιερές Γραφές, ο Θεός προβάλλει τον καλύτερο άνθρωπο της εποχής, εκείνον που ξεχωρίζει περισσότερο για την αρετή και έχει φτάσει στην πληρέστερη ωριμότητα. Τον τοποθετεί μπροστά στους άλλους για να διορθώσει την αταξία, να βάλει σε τάξη ό,τι έχει παρεκκλίνει και να οδηγήσει ξανά προς την αρετή όσους πλανώνται επειδή αγνοούν το καλό. Τον κάνει λύχνο που κρατά ψηλά τον λόγο της ζωής και φωτίζει σαν πυρσός. Έτσι ο Ενώχ μετατέθηκε από τον κόσμο, για να βεβαιώσει την πίστη σε μια άλλη, μονιμότερη ζωή: έτσι ο Νώε κατασκεύασε την κιβωτό... καλώντας τους ανθρώπους να επιστρέψουν με την προσδοκία της θείας κλήσης. Έτσι ο Αβραάμ έζησε ως ξένος ανάμεσα στους Παλαιστίνιους: ξένος που τον αντιμετώπιζαν με εχθρότητα, ο ίδιος όμως φιλόξενος ανάμεσα σε ανθρώπους που μισούσαν τον Θεό, ο ίδιος φίλος του Θεού. Έτσι ο Ιωσήφ στάλθηκε στην Αίγυπτο για να διδάξει τους άρχοντες του Φαραώ και να κάνει σοφούς τους πρεσβυτέρους του. Και, για να μην απαριθμήσω τον Μωυσή, που ο Θεός τον έθεσε απέναντι στον Φαραώ και τον ανέδειξε ηγέτη του Ισραήλ, ούτε όλους τους μεταγενέστερους κριτές και προφήτες, ας έρθουμε σε ένα παράδειγμα πιο κοντινό στον άνθρωπο που εγκωμιάζουμε. Ο λόγος του Θεού ήρθε στον γιο

του Ζαχαρία μέσα στην έρημο και ο Ιωάννης εγκατέλειψε αμέσως την αγαπημένη του σύντροφο, την ερημία, κατέβηκε στην Ιουδαία και κήρυξε βάπτισμα μετανοίας.

20. Το ίδιο συνέβη και με τον δικό μας πυρσό της μετανοίας. Καθοδηγημένος, δίχως αμφιβολία, από τον Θεό, άφησε πίσω του το ασκητικό σχολείο και την ανώτερη εκείνη ζωή και ήρθε στην Αθήνα. Έφτασε πλούσιος σε κάθε αρετή, μεταφέροντας μέσα στο εύθραυστο ανθρώπινο σώμα έναν μεγάλο πνευματικό θησαυρό. Και μέσα στην καθαρή ψυχή του, σαν σε βαλάντιο που δεν φθίρειται, κρατούσε τον Χριστό, τον μοναδικό πολύτιμο μαργαρίτη. Ήρθε, λοιπόν, όπως είχε έρθει κάποτε ο Παύλος. Όπως εκείνος αγανάκτησε βλέποντας την πόλη γεμάτη είδωλα και φλογίστηκε το πνεύμα του, έτσι και ο Νεόφυτος, όταν εγκαταστάθηκε στην πόλη και είδε πόσο λίγο συμφωνούσε η ζωή των πολλών με τη χριστιανική ευσέβεια, ένιωσε την ψυχή του να καίγεται από ζήλο και ανέλαβε να τους νουθετήσει.

21. Κανείς δεν θα αμφιβάλλει ότι η μετακίνησή του από εκεί στην Αθήνα υπάκουε σε θεϊκό σχέδιο, αρκεί να σκεφτεί πόσο ωφέλησε τη ζωή των Αθηναίων η παρουσία του ανάμεσά τους. Η πνευματική του ζωή στάλθηκε από την ύψιστη Πρόνοια σαν αντίδοτο στις αρρώστιες που είχαν ριζώσει στην κοινωνία μας. Απέναντι στην υπερηφάνεια, αυτή τη σατανική νόσο, έφερε την ταπεινοφροσύνη και τη βαθιά πτωχεία του πνεύματος. Απέναντι στην πονηριά του φιδιού, έφερε την άδολη ακεραιότητα. Κι όμως, για αυτή ακριβώς την πονηριά πολλοί καμαρώνουν, ενώ θα έπρεπε να ντρέπονται, σαν να θέλουν να αποδείξουν ότι κατάγονται από τους μυθικούς αυτόχθονες της Αθήνας, τους δράκοντες και τους διφυείς απογόνους του Κέκροπα, που ήταν μισοί άνθρωποι και μισοί φίδια. Εκείνος αντέτασε στην πονηριά την καθαρότητα του και στην απληστία, που λατρεύει την ύλη και συσσωρεύει κτήματα, μια ακτημοσύνη απόλυτη και λιτή.

22. Δεν είχε τίποτε άλλο πέρα από το τρίγυνο ρούχο που φορούσε, την τροφή της ημέρας και τρία χρυσά νομίσματα που κρατούσε για την κηδεία του. Μας το είχε πει πολλές φορές ο ίδιος και, όταν ήρθε η ώρα, η πραγματικότητα το επιβεβαίωσε. Ακολουθούσε, νομίζω, το παράδειγμα του Αβραάμ. Εκείνος έζησε ως ξένος στην Παλαιστίνη χωρίς να αποκτήσει ούτε

μια σπιθαμή γης αγόρασε μόνο το σπήλαιο και τον αγρό όπου θα θάβονταν η Σάρρα και ο ίδιος. Έτσι και ο Νεόφυτος πέρασε τη ζωή του χωρίς κτήματα και χωρίς να αγγίξει τον χρυσό, κρατώντας μόνο όσα χρειαζόνταν για την ταφή του. Ήταν σαν να δήλωνε ότι οι μακάριοι δεν αναγνωρίζουν ως αληθινό κτήμα τίποτε από όσα βλέπουμε, παρά μόνο τη διαρκή μνήμη του θανάτου.

23. Με εντυπωσιάζει αυτή η απόλυτη ακτημοσύνη, γιατί φανερώνει μια πίστη πραγματικά πλούσια απέναντι στον Θεό. Για την τροφή και το ένδυμά του είχε ως εγγύηση τα κρίνα και τα πουλιά του Ευαγγελίου. Όταν όμως προσπαθώ να κοιτάξω στο βάθος της ταπεινοφροσύνης του, σχεδόν ζαλιζομαι. Περισσότερο απ' όλα θαυμάζω τον τρόπο με τον οποίο ένωσε την ακακία με τη φρόνηση. Εφάρμοσε στην πράξη την ευαγγελική προτροπή: δεν είχε ούτε την αφέλεια της περιστεράς ούτε την πανουργία του φιδιού· πήρε από το καθένα μόνο το καλό και δημιούργησε μια σοφία σχεδόν θεική. Αν παρατηρούσες το παλαιικό, απλό ήθος του, θα έλεγες ότι είχε γίνει αληθινά σαν παιδί για τη βασιλεία των ουρανών. Αν όμως άκουγες με πόση κρίση διατύπωνε τον λόγο του και με πόση ακρίβεια ξεχώριζε το καλό από το κακό, θα τον ονόμαζες πιστό και φρόνιμο οικονόμο.

24. Ω ωραιότερη εικόνα της ευαγγελικής φρόνησης, σφυρηλατημένη με τη σοβαρότητα του νου και φωτισμένη από τη λάμψη της απλότητας ή, καλύτερα, ολόχρυση εικόνα ακακίας και ολοζώντανο αποτύπωμα ειλικρινείας. Δεν φόρεσες ένδυμα υφασμένο από δύο διαφορετικά υλικά, όπως απαγορεύει συμβολικά ο νόμος του Μωυσή: στάθηκες ολόκληρος γυμνός μέσα στην απλότητά σου, σαν τον πρώτο άνθρωπο πριν αισθανθεί ντροπή για τη γυμνότητά του. Δεν έσπειρες τον αμπελώνα σου με ανάμεικτο σπόρο ούτε έξευξες ανόμοια ζώα. Κράτησες τον χαρακτήρα σου καθαρό, αδέσμευτο και αμιγή. Ω καρδιά ευθύγραμμη (ειλικρινής) και ασυμβίβαστη με τη διεστραμμένη φύση, εσύ που δεν ταιριάζεις καθόλου με το δόλιο φίδι. Με ποια προσφώνηση θα μπορούσε κανείς να σου αποδώσει αυτό που πραγματικά σου αξίζει;

25. Ας δανειστώ, λοιπόν, μερικούς στίχους από τα Άσματα του Σολομώντα και ας τους απευθύνω σε σένα: «Τα μάτια σου είναι σαν περιστέρια». Τα μάτια αυτά είναι η φρόνησή σου, γιατί ένας καθαρός νους

βλέπει τα πράγματα με την ακεραιότητα της περιστεράς. Μια τέτοια απλότητα θα ήταν ήδη αξιοθαύμαστη σε άνθρωπο που ζούσε απομονωμένος, μέσα στην ησυχία, ή μόνο ανάμεσα σε μοναχούς. Το ότι όμως έμεινε εντελώς ανόθευτη μέσα στην καρδιά μιας μεγάλης πόλης, ύστερα από τόσα χρόνια και τόσες συναναστροφές, ξεπερνά για μένα ακόμη και το θαύμα. Είναι σαν να ανήκει σε μια ανώτερη φύση.

26. Αν η κακή συναναστροφή καταστρέφει τα καλά ήθη, όπως λέει η Γραφή, τι πρέπει να πούμε για έναν άνθρωπο που έζησε τόσα χρόνια ανάμεσα σε ανθρώπους σαν κι εμάς — ας μιλήσουμε για τους εαυτούς μας όσο πιο επιεικώς γίνεται — και δεν αλλοιώθηκε ούτε στο παραμικρό, δεν άφησε ούτε ίχνος διπροσωπίας να εισχωρήσει μέσα του; Αυτό δεν μοιάζει άραγε με προσέγγιση προς Εκείνον που μένει πάντοτε ο ίδιος και δεν αλλάζει ποτέ; Θαυμάζουμε τον Δαβίδ επειδή, μόνος μέσα στις υποθέσεις της εξουσίας, παρέμεινε ακέραιος, και τον Ιώβ επειδή κράτησε την ακακία του ακόμη και μέσα στους πειρασμούς. Πώς λοιπόν να μη θαυμάσουμε κι αυτόν, που έζησε μόνος μέσα στην ίδια την Αθήνα και διατήρησε την καθαρότητά του ακριβώς όπως πριν;

27. Ως τώρα, θαύμα της φύσης θεωρούσαμε τον Αλφειό, που περνά κάτω από τη θάλασσα χωρίς να αναμειχθεί με τα νερά της και φτάνει ως εραστής στην Αρέθουσα, και τον Τιταρήσιο, που χύνεται στον Πηνειό αλλά μένει χωριστός, σαν λάδι πάνω στο νερό. Από εδώ και πέρα, δίπλα σε αυτά τα θαύματα, πρέπει να τοποθετήσουμε και τον Νεόφυτο. Έζησε μέσα στη δική μας κοινωνία, αναμείχθηκε με τη ζωή μας, και όμως κράτησε την ακεραιότητά του εντελώς ανόθευτη. Επειδή ήταν ανεπιληπτος και η ζωή του δεν του έδινε τίποτε για το οποίο να κατηγορηθεί, σωφρόνιζε τους ανθρώπους πρώτα με το παράδειγμά του. Κι όταν χρειαζόταν να νουθετήσει ή να επιτιμήσει, τα λόγια του είχαν ξεχωριστή δύναμη: ήταν απαλλαγμένος από την κακία που καταδίκαιζε και δεν μπορούσε κανείς να του επιστρέψει την ίδια μομφή. Γι' αυτό η πρόσκλησή του σε μετάνοια ήταν τόσο πειστική.

28. Με αυτόν τον τρόπο επανέφερε εύκολα όποιον είχε πλανηθεί, έδενε τις πληγές του συντετριμμένου, σήκωνε εκείνον που έπεφτε, έδινε κουράγιο στον απελπισμένο και θεράπευε τον άρρωστο. Η ιατρική του ήταν

πραγματικά πρωτότυπη. Δεν χρησιμοποιούσε τις βαριές και σκληρές μεθόδους που οδηγούν τον άνθρωπο στη μεταμέλεια μέσα από τον πόνο: καυτηριασμούς, τομές, πικρά φάρμακα ή άλλα δύσκολα θεραπευτικά μέσα. Ήξερε, νομίζω, ότι οι άρρωστοι της εποχής μας δεν θα άντεχαν μια τέτοια αγωγή. Προτιμούσε τα ήπια φάρμακα της Γραφής: το κατάπλασμα, το λάδι και τους επιδέσμους του Ησαΐα, ακόμη και το κατάπλασμα από σύκα, για να περιποιηθεί τα τραύματα των ασθενών... στα τραύματα των ασθενών. Εριχνε ακόμη πάνω τους κρασί και λάδι, όπως ο καλός Σαμαρείτης περιποιήθηκε τον άνθρωπο που έπεσε στους ληστές. Έτσι, όσα η προφητεία λέει για τον κοινό γιατρό και σωτήρα της ανθρωπίνης φύσης — ότι θα πλήξει, θα δέσει την πληγή και ύστερα από δύο ημέρες θα θεραπεύσει, προαναγγέλλοντας, κατά τη γνώμη μου, την τριήμερη ανύσταση της ανθρωπότητας μέσα στον Χριστό — εκείνος τα πραγματοποιούσε σχεδόν χωρίς κόπο. Με ελάχιστη φροντίδα και σχεδόν χωρίς επίδεση θεράπευε ανθρώπους βαριά πληγωμένους.

29. Γι' αυτό κάποτε τον πείραξα για την υπερβολική επιείκειά του, λέγοντάς του — μισοαστεία, μισοσοβαρά — πως μια τόσο μαλακή θεραπεία κινδύνευε περισσότερο να βλάψει τον ασθενή παρά να τον σώσει. «Γέροντα», του είπα, «νερώνεις πάρα πολύ το κρασί σου. Πρόσεχε μήπως σε ελέγξει ο Ησαΐας μαζί με εκείνους που εμπορεύονται και νοθεύουν τον λόγο, αφαιρώντας από τη διδασκαλία τη στυφάδα και την αυστηρότητά της για να γίνει ευχάριστη και φθηνά αποδεκτή. Χρειάζεται και λίγη στυφάδα ο λόγος σου, αλλιώς θα τον περιφρονήσουν σαν νερό που κυλά. Ο Σαμαρείτης, άλλωστε, δεν έριξε μόνο λάδι· έριξε και κρασί, αφού έδεσε πρώτα τα τραύματα».

30. Με αυτά τα λόγια τού θύμισα επίτηδες και τον προφήτη Ηλία. Ήθελα να ξυπνήσω τη φαινομενικά ψυχρή και άτονη αυστηρότητά του, να ανάψω μέσα του λίγο από τον ζήλο του πύρινου προφήτη. Εκείνος όμως, μόλις άκουσε το όνομα του Ηλία, μου απάντησε: «Δεν ξέρεις ποιο πνεύμα μας καθοδηγεί». Ύστερα μίλησε ζωνερά για τη στάση του Θεσβίτη, με εκείνη την έμφυτη, γεροντική απλότητα που ίσως θα έκανε ακόμη και τον αυστηρό προφήτη να χαμογελάσει. Εγκωμίασε τη φιλανθρωπία, την πραότητα και τη στοργή του Ιησού και υποστήριξε ότι, ακόμη κι όταν ο Θεός αγανακτεί με

τους αμαρτωλούς, εμείς δεν πρέπει να συμμεριζόμαστε την οργή, αλλά να προσπαθούμε να τους συμφιλιώσουμε μαζί Του. Άνθρωποι είμαστε κι εμείς: μπορεί να μην έχουμε σκοντάψει ακόμη, αλλά ίσως σκοντάψουμε.

31. Έτσι μιλούσε η μακαριστή εκείνη ψυχή, γεμάτη έλεος. Δεχόταν με πνεύμα πραότητας όσους είχαν πέσει σε κάποιο αμάρτημα — ή, πιο σωστά, τους έκλεινε στην αγκαλιά της ίδιας της ευσπλαχνίας του Ιησού. Δεν μπορεί κανείς να μετρήσει πόσους ανθρώπους επανέφερε στον αληθινό τους εαυτό με αυτή την ήρεμη και φιλική στάση. Μπορεί κάποιος να μη λυπηθεί έναν γητευτή που τον δάγκωσε το φίδι του· αυτόν όμως θα τον θαύμαζε. Κατόρθωνε να γητεύει τις ασπίδες και κάθε άλλο ερπετό που φωλιάζει στις αμαρτωλές ψυχές, να τα νικά όλα και να μένει ο ίδιος απρόσβλητος.

32. Σύμφωνα με τον Ησαΐα, ήταν σαν παιδί που δεν γνώριζε την κακία και έβαζε άφοβα το χέρι του στη φωλιά των φιδιών. Έμοιαζε με ζαρκάδι ή μικρό ελαφιού· όπως αυτά, σύμφωνα με την παλιά παράδοση, τραβούν με τη φωνή τους τα φίδια έξω από τις κρυψώνες, έτσι κι εκείνος έβγαζε από τις ψυχές όσων εξομολογούνταν κάθε δηλητηριώδες πάθος μόνο με την πραότητά του. Ποια ψυχή μπορούσε να κλείσει τα αυτιά της στα σοφά λόγια του; Ποια δεν ημέρευε κάτω από τη γοητεία τους και δεν έφερνε στην επιφάνεια τους θηριώδεις λογισμούς που έκρυβε βαθιά μέσα της; Και όταν τους φανέρωνε, πώς ήταν δυνατόν να μη δεχθεί το θεραπευτικό φάρμακο της γλώσσας του και, μαζί με την υγεία, τις συμβουλές που θα τη διαφύλασσαν; «Τώρα που έγινες καλά, μην αμαρτάνεις πια. Πρόσεχε να μην επιστρέψεις, σαν τον σκύλο, στον ίδιο σου τον εμετό· το κακό αγαπά να επιστρέφει». Και ποιος άφηγε μια ψεύτικη ντροπή να τον κυριεύσει τόσο, ώστε να κρύψει την πληγή του αντί να την φανερώσει στον γέροντα, να την εκθέσει στο φως και να σταματήσει την εξάπλωσή της πριν γίνει γάγγραινα;

33. Γι' αυτό στο κατάλυμά του έβλεπε κανείς περισσότερους ασθενείς απ' όσους βρίσκονταν κάποτε γύρω από την κολυμβήθρα με τις πολλές στοές. Δεν έμεναν όμως ξαπλωμένοι περιμένοντας να κατεβεί κάποτε ο άγγελος και να ταραξεί το νερό, ώστε να θεραπευτεί μόνο ο πρώτος που θα έμπαινε. Ο δικός τους άγγελος του Κυρίου κατέβαινε πάντοτε κοντά τους: συγκατέβαινε στην αδυναμία τους και κινούσε το μόνο νερό που χρειαζόταν, το δάκρυ της

μετάνοιας. Με αυτό θεράπευε τον πρώτο, τον δεύτερο και τον τελευταίο και τους έστελνε όλους όρδιους και υγιείς. Κανείς δεν έμενε για χρόνια παράλυτος επειδή κάποιος άλλος πρόλαβε να αρπάξει τη θεραπεία. Στις αδιάκοπες συνομιλίες του με τον κόσμο δύμιζε αφενός τις αμέτρητες ευεργεσίες του Θεού και αφετέρου τη δική μας αχαριστία. Έτσι οδηγούσε τους ανθρώπους σε κατάνυξη και δάκρυα, όπως ο άγγελος του Κυρίου στο βιβλίο των Κριτών, που έκανε τον λαό να κλάψει και ο τόπος εκείνος ονομάστηκε από τον κλαυθμό τους «Κλαυθμών».

34. Ποια καρδιά, όσο πέτρινη κι αν ήταν, μπορούσε να αντισταθεί στη διδασκαλία του; Δεν έπεφτε πάνω της σταγόνα σταγόνα, αλλά έτρεχε ασταμάτητα σαν ορμητικός κρουνός, ώσπου η πέτρα γινόταν σάρκα. Η γλώσσα του ήταν μια δεύτερη ράβδος του Μωυσή: χτυπούσε τη σκληρή συνείδηση και άνοιγε τις κρυμμένες πηγές των δακρύων. Γλώσσα άξια των πύρινων γλωσσών του Πνεύματος, γιατί φώτιζε και καθάριζε μαζί. Γλώσσα γλυκύτερη και πολύ πιο ωφέλιμη από το μέλι του Υμηττού. Το μέλι γλυκαίνει τον λαιμό· εκείνη γλύκαινε τις αισθήσεις της ψυχής. Το μέλι καίει την πληγή αλλά θεραπεύει το σώμα· εκείνη, με τη γλυκύτητά της, θεράπευε καρδιές γεμάτες πληγές. Ήταν σαν το απαλό σφουγγάρι του Χριστού, που άγγιζε τις πληγές χωρίς να προκαλεί πόνο και σκούπιζε την οδύνη.

35. Έτσι φερόταν στις άρρωστες ψυχές που αναγνώριζαν την αρρώστια τους: τους έδινε ήπια, καταπραϊντικά φάρμακα. Υπήρχαν όμως και ψυχές που, σαν τους παραληρούντες, έπασχαν από δύο αρρώστιες μαζί: από το ίδιο το πάθος και από την αδυναμία να καταλάβουν ότι είναι άρρωστες. Μήπως σε αυτές γινόταν πιο κολακευτικός ή, στο άλλο άκρο, πιο επιθετικός; Καθόλου. Τους πρόσφερε τα φάρμακα με την ίδια καλοσύνη, μόνο που τους έδινε μια ελαφριά πικράδα και ένα ήπιο τσίμπημα. Το δριμύ ξυπνούσε την αναισθητη ψυχή· το ήπιο την τραβούσε προς τη θεραπεία. Η επίπληξή του έμοιαζε με την κανέλα: γλυκιά και καυστική μαζί. Ούτε η αυστηρότητα ήταν γυμνή από γλυκύτητα ούτε η γλυκύτητα άδεια από το θεραπευτικό της κέντρισμα. Από τα δύο έφτιαχνε ένα φάρμακο προσιτό αλλά αποτελεσματικό για τις εξασθενημένες ψυχές.

36. Στους πλουσίους επαναλάμβανε την αποστολική εντολή να μην υπερηφανεύονται για τον αβέβαιο πλούτο. Καταδίκασε ανοιχτά τους άπληστους, επειδή για λίγα πρόσκαιρα και ευτελή κέρδη έχαναν το μεγάλο και αθάνατο απόκτημά τους, την ψυχή. Και στους φοροεισπράκτορες μιλούσε με ακόμη αυστηρότερο τόνο... στους φοροεισπράκτορες μιλούσε αυστηρότερα. Όπου έβλεπε την αδικία να προβάλλει σαν πρησμένο εξόγκωμα, την πίεζε με βαρύ χέρι και τους προειδοποιούσε ότι σύντομα θα μετάνιωσαν που θέριζαν τους φτωχούς, όταν η φωτιά που δοκιμάζει κάθε υλικό θα τους δοκίμαζε σαν καλάμι, χόρτο και ξύλο. Κανένας, όσο κι αν τον είχε μεθύσει η εξουσία και όσο φοβερός κι αν ήταν ακόμη και να τον πλησιάσεις, δεν έμενε έξω από τον δίκαιο έλεγχο του γέροντα. Δεν έκρυβε την επίπληξη πίσω από περίτεχνα προφητικά σύμβολα, όπως η παραβολή της θυσίας του Αμνού του Θεού ή τη σφραγίδα του Σταυρού (το Χρίσμα) στο μέτωπο. Μιλούσε με τη φυσική του απλότητα και με την καθαρότητα της καρδιάς του. Γι' αυτό δεν δίσταζε ούτε μπροστά σε ανθρώπους που μιμούσαν τον Ηρώδη στις παρανομίες τους. Δεν υπαινισσόταν, δεν έκανε κύκλους και δεν έστηνε λεκτικές παγίδες. Με την ελευθερία του Προδρόμου έλεγε ευθέως: «Δεν σου επιτρέπεται να κάνεις αυτό». Αφού λοιπόν ο λόγος μάς οδήγησε ήδη στη σύγκριση με τον Βαπτιστή, θα δείξω καθαρότερα πόσο κοντά του στάθηκε στην αρετή: κι αφού προσθέσω και αυτό το στεφάνι στον ιερό άνδρα μας, θα ολοκληρώσω τον λόγο μου.

37. Πόσο ακόμη θα επιμένω να απαριθμώ τις αρετές του, κάνοντας έτσι ακόμη πιο οδυνηρή την απώλειά μας; Όσο πιο αξιοθαύμαστος και ζηλευτός προβάλλει, τόσο πιο δυστυχείς φαινόμαστε εμείς που τον στερηθήκαμε — άξιοι και να μας κλάψουν και να κλάψουμε. Τώρα όμως θα τολμήσω να τον παραβάλω με τον μεγαλύτερο από όλους γεννήθηκαν από γυναίκα, τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Δεν είναι υπερβολή, αν θυμηθούμε ότι ο απόστολος Παύλος καλούσε τους μαθητές του να μιμούνται τον ίδιο και τους ανθρώπους που ζούσαν κοντά στον Θεό, όπως εκείνος μιμούνταν τον Χριστό, ενώ ο ίδιος ο Χριστός μάς καλεί να μοιάσουμε στον ουράνιο Πατέρα. Αφού λοιπόν η μίμηση τέτοιων προτύπων είναι δυνατή, δεν είναι αθέμιτη και η σύγκριση που την υπηρετεί.

38. Ο Νεόφυτος καλλιέργησε όσο λίγοι την αληθινή ευγένεια, την ομοίωση του ανθρώπου με τον Θεό. Γι' αυτό μπορούμε να τον δούμε δίπλα στον Βαπτιστή. Ο Ιωάννης έζησε πρώτα στην έρημο, σχεδόν χωρίς τροφή, και ύστερα βγήκε προς τον Ισραήλ: ο Νεόφυτος έζησε στην ησυχία και στη λιτότητα και από εκεί ήρθε κοντά μας. Ο ένας φορούσε ένδυμα από τρίχες καμήλας και δερμάτινη ζώνη: το τρίχινο ράκος και ο ασκητικός ζωστήρας του άλλου δεν μαρτυρούσαν την ίδια απέριτη σοφία; Ο Ιωάννης ήταν Πρόδρομος και κήρυκας της μετάνοιας. Το ίδιο και ο Νεόφυτος: ένας δεύτερος πρόδρομος, όχι πια της πρώτης αλλά της δεύτερης παρουσίας του Χριστού. Καλούσε τους ανθρώπους να μετανοήσουν, να ξεφύγουν από τη μέλλουσα οργή και να δώσουν καρπούς αντάξιους της μετάνοιας. Τους έδειχνε την αξίνα που βρίσκεται ήδη στη ρίζα και κόβει το άκαρπο δέντρο: και, όπως ο Βαπτιστής, απαντούσε σε πλήδη, τελώνες, στρατιώτες και σε κάθε άνθρωπο που τον ρωτούσε τι πρέπει να κάνει, δίνοντας στον καθένα τη συμβουλή που του ταίριαζε.

39. Και οι δύο ήταν βαπτιστές της μετάνοιας. Ο Ιωάννης καθάριζε με τα νερά του Ιορδάνη: ο Νεόφυτος με τα δάκρυα της συντριβής. Ο πρώτος βάπτιζε με νερό, χωρίς να έχει ο ίδιος εξουσία να συγχωρεί αμαρτίες. Ο δεύτερος βάπτιζε πνευματικά και ξέπλενε ακόμη και αμαρτήματα που είχαν ριζώσει βαθιά. Ο Ιωάννης, με το πνεύμα και τη δύναμη του Ηλία, έλεγξε την παρανομία των ηγεμόνων, έφερε πολλούς πίσω στον Κύριο, φυλακίστηκε και αποκεφαλίστηκε. Ο Νεόφυτος, παρότι κινούνταν με πνεύμα πραότητας, δεν υποχώρησε ποτέ μπροστά στην αυδαιρεσία. Ήλεγχε όσους αδικούσαν από υψηλά αξιώματα και ήταν έτοιμος, για την αλήθεια του Ευαγγελίου, να δεχθεί και δεσμά και θάνατο.

40. Αν η εποχή μας είχε γεννήσει έναν νέο Ηρώδη, μεδυσμένο από παράνομο πάθος και με το μυαλό του ποδοπατημένο κάτω από τα πόδια μιας χορεύτριας που είχε χορέψει μαζί και την παρθενική της ντροπή, θα βλέπαμε και αυτόν τον νέο κήρυκα της μετάνοιας να φυλακίζεται και να αποκεφαλίζεται για τους ελέγχους του. Θα είχε ακολουθήσει τον Βαπτιστή ακόμη και στον τρόπο του θανάτου του.

41. Δεν υπήρξε όμως για εκείνον κάποια μανιασμένη Ηρωδιάδα ούτε σπαθί που να κόψει την ιερή του κεφαλή. Τον άγγιξε μόνο ο θάνατος, ο κοινός δήμιος της ανθρώπινης φύσης, που τελικά θριαμβεύει επάνω σε κάθε άνθρωπο γεννημένο από γυναίκα. Και ούτε ασθένεια τον έριξε τυραννικά στο κρεβάτι. Έφυγε σαν να βυθιζόταν σε απαλό ύπνο: ανέβασε τα πόδια του στην κλίνη όπως ο Ιακώβ, έγειρε την κεφαλή όπως ο Χριστός και παρέδωσε το πνεύμα του στα χέρια του Θεού.

42. Τώρα αναπαύεσαι μαζί με τον Αβραάμ και τους δικαίους, ψυχή αληθινά συγγενική με τη δική του, και απολαμβάνεις την αιώνια μακαριότητά τους. Εδώ έζησες σαν άλλος Λάζαρος, φτωχός από επιλογή, ξαπλωμένος εκούσια έξω από την πύλη της κοσμικής πολυτέλειας, με το σώμα πληγωμένο από τους ασκητικούς κόπους. Δεν υπάρχει λοιπόν καμιά αμφιβολία ότι άγιοι άγγελοι σε μετέφεραν στον κόλπο του Αβραάμ. Εμείς, αντίθετα, πλούσιοι μόνο σε κακά, ζούμε σαν μέσα στον Άδη, δίπλα στη σκιά του θανάτου. Καιγόμαστε από τη νοσταλγία σου και ζητούμε από εσένα μια σταγόνα δροσιάς, χωρίς να ξέρουμε αν θα φτάσει ποτέ ως τις άκρες των δακτύλων μας. Ανάμεσά μας άνοιξε ήδη μεγάλο χάσμα· φοβάμαι μήπως στον άλλο κόσμο γίνει ακόμη μεγαλύτερο.

43. Αλίμονό μας λοιπόν· ποιος θα παρηγορήσει τον πόνο μας; Μακαριστή ψυχή, αν σου επιτρέπεται να στρέψεις για λίγο το βλέμμα από το νοητό κάλλος προς όσα συμβαίνουν εδώ, πες μου: όταν έφευγες, σε πλησίασε ο φθονερός άρχοντας αυτού του κόσμου; Ασφαλώς σε πλησίασε, όπως πλησίασε και τον ίδιο τον Χριστό. Δεν βρήκε όμως επάνω σου τίποτε από όπου να σε πιάσει — όπως δεν είχε κατορθώσει να σε κυριεύσει ούτε όσο ζούσες. Τι θα μπορούσε να βρει σε εσένα που να ανήκει στα δικά του θέλγητρα; Κοπάδια, βόδια, παιδιά; Παιδιά είχες, βέβαια: εκείνα που γέννησες με το Ευαγγέλιο. Μα κι αυτά τα φύλαξες με τη μετάνοια, ώστε να νικήσουν την αμαρτία που οδηγεί στον θάνατο.

44. Έτσι ξέφυγες από τα χέρια του διαβόλου και στη ζωή και στον θάνατο, δίκαιε, αληθινέ και άμεμπτε. Απείχες από κάθε κακό και έμεινες ως το τέλος αθώος. Γι' αυτό μπήκες τόσο εύκολα στη βασιλεία των ουρανών. Έγινες σαν άδολο παιδί —ή, πιο σωστά, έμεινες τέτοιος από τα παιδικά σου

χρόνια: ώριμος στον νου, αλλά νήπιο απέναντι στην κακία. Ολοκλήρωσες τον ασκητικό σου αγώνα και κράτησες την πίστη ζωντανή με τα έργα σου. Ποιος θα αμφιβάλλει ότι στεφανώνεσαι μαζί με τον Παύλο; Μακάριος εσύ, που διέσχισες νικηφόρα τον πολύβουο κόσμο και έφτασες στα ουράνια λιμάνια, με το σκάφος σου φορτωμένο από κάθε καλό. Δυστυχημένοι εμείς, που ακόμη παρασυρόμαστε μέσα σε επικίνδυνα ρεύματα και δεν βλέπουμε πια να ανατέλλει επάνω από τη ζωή μας ο φωτεινός σου φάρος.

45. Αλίμονο σ' εμάς τους δύστυχους ποιμένες — τι πολύτιμο συνεργό στο ποιμνιο χάσαμε! Ποιος θα στέκεται πια δίπλα μας και θα μοιράζεται τη φροντίδα του ποιμνίου; Ποιος θα στηρίζει όσους λυγίζουν, θα βοηθά όσους δοκιμάζονται και θα ανακουφίζει εκείνους που αισθάνονται βαρύ το ποιμαντικό τους λειτούργημα; Δεν θα μπορώ πια να σου στέλνω ένα άρρωστο πρόβατο και λίγο αργότερα να το παίρνω πίσω θεραπευμένο. Δεν θα επιστρέφει πια μέσω εσένα το πλανημένο, δεν θα βρίσκει φροντίδα το άρρωστο, επίδεσμο το πληγωμένο και χέρι να το σηκώσει το πεσμένο. Ποιος θα γίνει τώρα για μένα ο πανδοχέας στον οποίο θα οδηγώ εκείνον που έπεσε στους ληστές και θα λέω: «Φρόντισέ τον»; Ποιος θα είναι ο ιερέας στον οποίο θα στέλνω τον άνθρωπο που καθαρίστηκε από τη λέπρα, λέγοντάς του: «Πήγαινε, δείξε τον εαυτό σου στον ιερέα»;

46. Οι Αθηναίοι, φοβάμαι, θα μείνουν για πολλά χρόνια σαν παράλυτοι, χωρίς έναν άνθρωπο σαν κι εκείνον — έναν αληθινό άνθρωπο του Θεού — που να τους βάζει στην κολυμβήθρα της μετάνοιας και να τους βγάζει θεραπευμένους. Για την ακρίβεια, ο ίδιος ήταν μια κολυμβήθρα που καθάριζε και θεράπευε μαζί. Όσους τυφλούς έστειλα προς αυτόν με τα λόγια «πηγαίνετε να νιφτείτε», έφευγαν, πλένονταν και επέστρεφαν βλέποντας. Στον παλιό ναό του Νόμου υπήρχε ένας χυτός νιπτήρας, τόσο μεγάλος ώστε ονομαζόταν θάλασσα, για να καθαρίζονται οι ιερείς. Στη δική μας Εκκλησία ο μακάριος Νεόφυτος στεκόταν σαν ένας πολύ πλατύτερος λουτήρας, σαν αληθινή θάλασσα καθαρού που ξέπλενε κάθε ανθρώπινο κακό. Δεν προοριζόταν μόνο για τους λειτουργούς του ναού: ήταν κοινός για όλους, ένας δεύτερος Ιορδάνης. Εέρω πόσους ανθρώπους, λεπρούς στην ψυχή σαν τον Νεεμάν, έστειλα σε εκείνον για να λουστούν και να γιατρευτούν.

47. Θα αναφέρω και κάτι προσωπικό, που άλλωστε το γνωρίζετε. Όποτε, σύμφωνα με την ευαγγελική εικόνα, θυσιάζα τον σιτευτό μόσχο και άνοιγα το τραπέζι στους προσκεκλημένους, δεχόμουν αμέσως και με χαρά όποιον μου έστελνε εκείνος. Τον θεωρούσα ντυμένο με την πρώτη στολή και με το δαχτυλίδι στο χέρι, ακόμη κι αν ήταν ένας άσωτος που μόλις είχε επιστρέψει. Ήμουν βέβαιος ότι όποιος είχε συμφιλιωθεί με τον Θεό μέσω της δικής του μεσιτείας ήταν πράγματι συμφιλιωμένος και όποιον εκείνος είχε δοκιμάσει και οδηγούσε στο δείπνο, τον δεχόμουν κι εγώ ως άξιο συνδαιτυμόνα. Αντίθετα, όσους επιχειρούσαν να μπουν μόνοι τους, χωρίς το γαμήλιο ένδυμα και χωρίς να έχουν καθαριστεί και στολιστεί από εκείνον, συνήθως τους απομάκρυνα από τη μυστική τράπεζα. Ο Νεόφυτος ήταν εκείνος που στόλιζε τη νύμφη Εκκλησία και οδηγούσε με ασφάλεια τους ανθρώπους προς τον Νυμφίο· ένας φωτεινός λύχνος μετανοίας μέσα σε αυτόν τον άνδριο τόπο. Τώρα που ο λύχνος έσβησε από τα μάτια μας και μεταφέρθηκε στην Εκκλησία των πρωτοτόκων που είναι γραμμένοι στους ουρανούς, ο τόπος μας θα γίνει ακόμη πιο άγονος και σκοτεινός — και θα πλημμυρίσει μόνο από τη βροχή των δακρύων μας.

48. Ας σταματήσω εδώ. Είπα όσα μπορούσα για τον άνδρα και θαύμασα όσο μπορούσα τις αρετές του. Μένει όμως να ειπωθεί το πιο οδυνηρό: αδελφοί μου, είναι φοβερό να μείνουμε ορφανοί από έναν τέτοιο πατέρα. Είναι απώλεια αβάσταχτη να λείπει από τον κόσμο ένα τόσο καθαρό πρότυπο αρετής. Κανείς δεν θα μπορούσε να το αρνηθεί και δικαιολογημένα σκύβει το κεφάλι και δακρύζει όποιος έχει μέσα του έστω και μια σπίθα αγάπης για το καλό.

49. Ας βρούμε λοιπόν έναν τρόπο να μη χαθεί εντελώς από ανάμεσά μας. Ας μην τον σκεπάσει ο τάφος της λήθης και η σιωπή της αμνησίας· ας μην ξεχαστεί από την καρδιά μας σαν ένας νεκρός που έφυγε χωρίς ίχνος και χωρίς είδηση. Οι άνθρωποι που δυσκολεύονται να αποχωριστούν τους νεκρούς προσπαθούν να τους κρατήσουν με όποιον τρόπο μπορούν: ο ένας ζωγραφίζει το πρόσωπό τους με χρώματα — σκόνη που αποτυπώνει τη σκόνη· ο άλλος το χαράζει στον χαλκό· ο Αιγύπτιος ταριχεύει το σώμα. Όμως όλοι αυτοί αγαπούν περισσότερο το σώμα από το κάλλος της ψυχής και κυνηγούν ένα

είδωλο, μια σκιά που διαλύεται σαν καπνός, ένα όνειρο που χάνεται μόλις ξυπνήσεις.

50. Εμείς ας κρατήσουμε ό,τι μπορεί πραγματικά να μείνει από την ψυχή του και ας το αποτυπώσουμε με επίγνωση. Ας ζωγραφίσουμε μέσα μας το θεόμορφο κάλλος της. Μακάρι να μπορούσαμε να αντιγράψουμε ολόκληρο τον χαρακτήρα του και να γίνει ο καθένας μας μια ζωντανή εικόνα του. Κι αν αυτό είναι αδύνατο, ας πάρει ο ένας την πραότητα του, ένας άλλος την ακακία του, ένας τρίτος την άδολη απλότητά του, κάποιος άλλος τη μετριοφροσύνη, άλλος την ακτημοσύνη του, άλλος την αγιότητα του κι άλλος έναν την καλοσύνη του. Ο μοναχός ας μιμηθεί την πλήρη ελευθερία του από κάθε δεσμό πριν ακόμη από τον θάνατο: ο άνθρωπος που ζει μέσα στον κόσμο την αφεγάδιαστη συμπεριφορά του στις σχέσεις με τους άλλους: και όλοι οι Αθηναίοι την κάθαρση που εκείνος επιδίωκε ακούραστα μέσα από τη μετάνοια.

51. Αν χαράξουμε έτσι μέσα μας τα γνωρίσματα εκείνης της αγίας και θεόμορφης ψυχής, τότε ο άνθρωπος αυτός δεν θα έχει πεθάνει ολότελα για εμάς. Δεν θα είναι απλώς κρυμμένος κάτω από τη γη ούτε θα έχει απομακρυνθεί για πάντα, επειδή πέταξε στον ουρανό. Θα διατηρείται μέσα σε αυτά τα ζωντανά μνημεία και θα εξακολουθεί να φαίνεται έμφυχος και παρών — πολύ καθαρότερα απ' όσο διακρίνεται ένα πρότυπο σε ζωγραφισμένη εικόνα ή ένα πρόσωπο σε καθαρό καθρέφτη. Δεν θα χανθεί λοιπόν μέσα σε έναν τάφο αλλά θα χορεύει γύρω από τον Θεό, ο οποίος δεν είναι Θεός νεκρών αλλά ζωντανών, και ταυτόχρονα θα συνεχίσει να ζει ανάμεσά μας, αθάνατος για όλον τον χρόνο που έρχεται.

52. Εσύ που έζησες και γνώρισες από τη ζωή όλα όσα και μόνον αξίζουν για να γεννηθεί και να ζήσει κανείς: εσύ που ολοκλήρωσες την ανθρωπινή πορεία με τρόπο ανώτερο από το ανθρώπινο μέτρο, άμειπτος απέναντι στους ανθρώπους και στον Θεό, δέξου αυτά τα λόγια μας σαν επιτάφιας χροές. Ίσως να μην είναι περίτεχνα ούτε γεμάτα από απτικές λεκτικές κομψότητες: μπορεί γι' αυτό να μας κατηγορήσει κανείς, εκτός αν μας δικαιολογήσει η πίεση του χρόνου. Σε εσένα όμως εύχομαι να είναι ακόμη πιο αγαπητά ακριβώς επειδή είναι απλά και απέριττα — όπως αγάπησες την απλότητα

και τη λιτότητα και στον λόγο, γνήσιε μαθητή του Ευαγγελίου.
Ανταπόδώσε μας λοιπόν το μικρό αυτό δώρο: πρέσβευε στον Θεό σου για το
ποίμνιό μας τώρα με ακόμη καθαρότερη παρρησία.